

Artur Rejter

ORCID 0000-0002-1487-859X

Uniwersytet Śląski, Katowice

Obrazowość jako cecha stylistyczna szesnastowiecznego pamfletu politycznego. Uwagi o *Acrostichis własnego wyobrażenia Kniaża Wielkiego Moskiewskiego* Walentego Neothebela

Słowa kluczowe: pamflet polityczny, komunikacja społeczna, historia języka polskiego, stylistyka, obrazowość

Keywords: political pamphlet, social communication, history of Polish language, stylistics, picturesqueness

Komunikacja społeczna wieków dawnych była zjawiskiem wieloaspektowym, a jej formy i funkcje zależały przede wszystkim od kontekstu społeczno-kulturowego oraz dostępnych narzędzi (Maliszewski 2001). W XVI wieku dyskurs publiczny w odmianie politycznej (a ta będzie mnie interesowała najbardziej) opierał się głównie na tekstach ulotnych – najpierw rękopiśmiennych, następnie drukowanych – odgrywających rolę podobną do późniejszej prasy. Jednym ze stosowanych oręży było szeroko rozumiane piśmiennictwo satyryczne, do którego po części można zaliczyć takie gatunki, jak pamflet czy paszkwil, mające długą tradycję w kulturze europejskiej i staropolskiej (Dziechcińska 1976, 1998, Hernas 1998). Jednym z przykładów tego typu tekstów jest wybrany przeze mnie jako przedmiot obserwacji w niniejszym opracowaniu wierszowany pamflet polityczny autorstwa pochodzącego z Lipska polsko-niemieckiego kaznodziei i teologa luterańskiego Walentego Neothebela (1538–1601) pt. *Acrostichis własnego wyobrażenia Kniaża Wielkiego Moskiewskiego* z 1581 roku. Ten pierwszy polskojęzyczny druk ogłoszony w Toruniu stanowi bardzo ciekawą formę, tak jeśli chodzi o jej cechy gatunkowe, jak i genezę oraz zawartość (tematykę). Hybrydyczność generyczna tekstu noszącego znamiona pamfletu, paszkwilu czy dialogu politycznego, ale też moralitetu (Franczak 2016) sprawia, że wymyka się on jednoznacznym klasyfikacjom genologicznym, co wynika ze specyfiki jego treści w zestawieniu z formą (ukształtowaniem językowym). Utwór, będący w znacznym stopniu adaptacją najśłynniejszego łacińskiego pamfletu na cara Iwana IV Groźnego¹, stanowi ostrą krytykę tego władcy zawartą w formie

---

¹ Pamflet ten to *De magni Moschoviae duci Ioannis Basiliadis tyrranide (Srogie i niesłychane okrucieństwo Iwana Wasilewicza, wielkiego kniaża moskiewskiego)* z 1574 r., którego autorem

wiersza intonacyjno-zdaniowego o średniowiecznym rodowodzie, pełną archaizmów, kolokwializmów i groteskowych deskrypcji okrucieństwa moskiewskiego kniazia. *Acrostichis* to przykład politycznej literatury propagandowej czasów Stefana Batorego odwołującej się do tradycji podobnego pisarstwa, ale także do stereotypów narodo-kulturowych. Można stwierdzić, że wspomniana pograniczność gatunkowa przejawia się zatem w treści i funkcji bliskiej pamfletowi politycznemu zderzonych z tradycyjną, wręcz prymitywną, formą językową ubraną w postać częściowego (szczątkowego) dialogu oraz częściowo funkcją dydaktyczną, kierującą z kolei uwagę ku średniowiecznym moralitetom².

Pod względem ideowym, o czym już wspomniałem, utwór Neothebela zaliczyć trzeba do piśmiennictwa propagandowego wymierzonego przeciw Moskwie. Wizerunek cara Iwana IV Groźnego jest tu jednoznacznie negatywny, w wymowie swej oraz estetyce wręcz przerażający. Autor, czerpiąc z silnie zakorzenionego stereotypu kulturowego Moskwicina, przedstawił władcę okrutnego, niecnego, zdeprawowanego – zwyrodnialca, mordercę i prześladowcę. Poza stereotypem przypisywanym naszemu wschodniemu sąsiadowi (Niewiara 2000, 2006), współtworzącym obraz tzw. Innego, w tym wypadku między innymi wroga, barbarzyńcy, innowiercy, tyrana itp., ważny pozostaje także utrwalony obraz sięgający dalej i głębiej, a wiążący się z europocentrycznym stosunkiem do kultur orientalnych, w polskiej świadomości reprezentowanych (niezależnie od epoki) w dużym stopniu przez Rosję właśnie (Janion 2006: 191, 226–227)³.

Kluczowym zatem dla poddanego obserwacji tekstu jest wizerunek Iwana IV Groźnego pełniący funkcję propagandową, a jego tekstowa aktualizacja opiera się na określonych zabiegach językowo-stylistycznych służących moim zdaniem nadrzędnej cesze stylistycznej, jaką jest **obrazowość**, rozumiana jako „wyraziście ukształtowany zespół elementów świata przedstawionego utworu, nasycony konkretnością i plastycznością, apelujący do przedstawień wyobraźni czytelnika” (Głowiński, Kostkiewiczowa, Okopień-Sławińska, Sławiński 1989: 320)⁴. Interesować mnie będą językowe i tekstowe eksponenty wyróżnionej cechy oraz ich sfunkcjonalizowanie w kontekście wymowy oraz przeznaczenia utworu.

Jednym z przejawów obrazowości są **leksykalne struktury nieciągłe**, najczęściej o charakterze metaforycznym, których sens bądź nie wynika bez-

---

był Aleksander Gwagnin (Alessandro Guagnini), Włoch pochodzący z Werony, żołnierz najemny w służbie Rzeczypospolitej, dowódca królewskiej rotty w Witebsku. Wspomniany utwór stanowił później czwartą część księgi VII dzieła historycznego *Sarmatiae Europaeae descriptio* (*Kronika Sarmacji Europejskiej*) z 1611 r. tego samego autora (Franczak 2016: 13–14).

² Zob. np. Abramowska 1998. Badacze wskazują także pewne podobieństwa dziełka Neothebela z *Kupcem* Mikołaja Reja reprezentującym literaturę moralitetową (Franczak 2016: 58–61).

³ Por. też Maliszewski 2006: 167–177.

⁴ Można tu także poniekąd odwołać się do definicji leksykograficznych leksemu *obrazowość*: ‘cecha czegoś, co mówi o czymś w taki sposób, że jest to łatwe do wyobrażenia i zrozumienia’ (WSJP); rzeczownik od *obrazowy* ‘silnie działający na wyobraźnię, wywołujący obraz czegoś’ (SJP PWN).

pośrednio z sumy znaczeń składników, bądź – poprzez nagromadzenie jednostek wyrazowych – intensyfikuje semantykę zwrotu, np.:

Powiem ci, co się dzieje i co się z tobą toczy,
Żal mi cię, bracie miły, **wyrzucę to na oczy**. (s. 85)⁵

Spętałeś się łakomstwem, dobra cudze chwytając,
Królestwa, księstwa, kraje, wszelkneś państwa chciał zająć. (s. 86)

Oskarżono ji było przed tobą w nienawiści,
Że z Polaki przestawa, **głosem wołali** wszyscy. (s. 109)

Podobne połączenia wyrazowe są interpretowane jako dowód obrazowości opartej na znaczeniach zmysłowych polszczyzny wieków dawnych. Głównie odnosi się to do języka staropolskiego, w którym często pojawiały się peryfrastyczne określenia dla przekazania danego sensu (Janowska 2007: 37–39), niemniej można założyć, że w jakimś stopniu cecha ta występowała również w okresie późniejszym. Podstaw takich sformułowań nierzadko trzeba doszukiwać się w metaforycznych przekształceniach sensów, ale także w intensyfikacji treści wyrażanych w danej strukturze nieciągłej. Przytoczone przykłady to potwierdzają: *wyrzucić na oczy* to w tekście ‘pokazać coś komuś, udowodnić’, *spętać się łakomstwem* – ‘być opętany przez łakomstwo’ (tu jednak wyraźnie w sensie fizycznym, na co wskazuje czasownik *spętać*), *głosem wołać* – ‘wołać głośno’ (intensyfikacja znaczenia przez wywołanie wrażenia pewnej redundancji o charakterze pleonazmu). Podobne konstrukcje z czasem mogły zyskać status frazeologizmu, choć na początku z pewnością takimi nie były, odzwierciedlały jedynie bardziej naoczny, elementarny ogląd świata⁶ (Krażyńska 2000).

Świadectwem obrazowości są także licznie w utworze reprezentowane **przysłowia i utarte zwroty**, m.in.: *patrzyć przez szpary* (s. 77) ‘pobłażać’ (NKPP, *patrzyć*)⁷, *pod pokrywką* (s. 83) ‘udając coś’ (NKPP, *pokrywka*)⁸, *bij a zabij* (s. 85) (NKPP, *bić*), *zawiesić wzwyż na goździu żelaznym* (s. 87) ‘odstawić na bok, porzucić’ – aluzja do zwrotu *zawiesić na kołku* (NKPP, *kół*), *gardło zastawić* (s. 90) ‘ręczyć życiem’⁹, *wziąć w rozum* ‘pójść po rozum do głowy’, *bajki kądzielne* (s. 91) ‘bzdury, głupstwa opowiedane przy kądzieli, babskie gadanie’¹⁰, *Piłata wspominać w Kredzie* (od łac. *Credo* ‘wyznanie wiary’) (s. 91) ‘być nie na miejscu’ (NKPP, *Piłat*), *już u ognia słoma* (s. 99) ‘brakowało tylko pretekstu’¹¹,

⁵ Wszystkie przykłady pochodzą z edycji wskazanej jako *Źródło* na końcu opracowania.

⁶ Mogło to też poświadczać powszechny, wręcz potoczny wymiar podobnych jednostek. Tezę tę w wypadku przytoczonych przykładów umacnia użycie partykuły *ć* (*wyrzucę to na oczy*), którą zwykło się wiązać właśnie z potoczną odmianą polszczyzny wieków dawnych – por. Pisarkowa 1976.

⁷ Por. współczesne *patrzyć przez palce*.

⁸ Por. współczesne *pod przykrywką czegoś*.

⁹ Por. współczesne *ręczyć głową*.

¹⁰ Por. współczesne *opowiadać bajki, pleść androny*.

¹¹ Podobne do współczesnego *dolać oliwy do ognia*.

aluzja do zwrotu 'do ognia słomy przykładac' (NKPP, *ogień*), *zgrzytać zęboma* (s. 99), *znać cię może po wątku, kto cię nie zna z postawy* (s. 123) 'kto cię nie zna naprawdę, może cię poznać po czynach', nawiązanie do wyrażenia *postawy dość, wątku mało* (NKPP, *wątek*). Przywołane egzemplifikacje potwierdzają zanurzenie tekstu w żywiole językowej potoczności. Przysłowia oraz inne konstrukcje uzualnie ustabilizowane, właśnie dzięki obrazowości stanowiącej często o ich specyfice semantycznej, zdają się to dobitnie potwierdzać.

Kolejnym przykładem aktualizacji cechy obrazowości są dość bogato reprezentowane **porównania**, na przykład: *lękać się kogo jak zając bębna* (s. 78), *gorszy niżli sam kat* (o Iwanie IV Groźnym) (s. 86), *w potrzebie wojennej bywał nieskromny jak wilk nienasycony* (s. 96), *kogo by kurczę wnet zarznąć* (s. 98), *by niedźwiedź dziki, ku niemu był kwapliwy* (s. 100), *I zgwałciwszy, kazałeś niebogi zrębać w sztuki, / Jak gdy rysują karpie albo do kuchni szczuka* (s. 100), *Sameś swą ręką własną, szabłą, by rzeźnik jaki, / Ścinał, sztukował, gładził, aż się rozwlekły flaki* (s. 102), *Porwał się zza stoła właśnie jako pies wściekły* (s. 113). Przytoczone konstrukcje porównawcze cechuje semantyczna dosadność. Zazwyczaj *comparandum* stanowi jakaś czynność lub atrybut (często charakteryzująca bohatera utworu Iwana Groźnego) o nacechowaniu negatywnym, konotująca takie antywartości, jak okrucieństwo, porywczność, skłonność do zbrodni, *comparans* natomiast to na ogół jakiś element konkretny, na przykład osoba (kat, rzeźnik), czy – częściej – zwierzę (zając, wilk, kurczę, karp, szczuka, niedźwiedź, pies). Są to komparacje niewyszukane pod względem semantycznym, przywołujące na myśl raczej język potoczny, wręcz kolokwialny, niż artystyczną kreatywną polszczyznę. Wyzyskane poprzez zestawienie członów porównania *tertium comparationis* wpływa na daleką od subtelności, dobitną plastyczność przedstawienia, a tym samym na obrazowość utworu, struktury podobne pojawiają się bowiem jako składowe większych ogniów tekstowych.

Ważnym eksponentem cechy obrazowości jest **wyliczenie** jako jedna z najprostszych figur, dość bogato reprezentowana w dziełku W. Neothebela. Oto kilka przykładów:

Stosują się me kraje i Nowogród Nadolny
 Ku **Morzu Kaspiskiemu, Czarników, Rezan** wolny.
 Nuż Iwan jeszcze panem w księstwach jest rozmaitych,
Pleszków, Smoleńsk, Twer, Jugar, Perman, Wiatki obfitych.
 Ej, nuż **Rschowa, Wołodki, Belów i Rostowija**,
 Moje państwa i to są **Jarosław, Kandiwija**,
Obdor, Udor, Biełozier i toć są państwa moje. (s. 73–74)

Królestwa, księstwa, kraje, wszelkneś państwa chciał zająć,
 Wyniosłeś się też w pychę i w upór swój szkarady,
 W **nieczystość i w łotrństwo, w porubstwo i w przesprawy**. (s. 86)

Nie ma-ż sroższej bestyjej, **ni smok, ni tygrys**,
Ni lew ryczący w puszczy – Iwan Bazyli nadzwysz. (s. 86)

Człowiek – pry – bez litości, bez swego miłosierdzia
Poważy swe poddane gorzej niż swojego psa.

**Srogi, straszny i groźny, łakomy, jadowity,
Ogromny, prawie wściekły, każdemu znakomity.** (s. 94)

Na rynkuś kazał smagać, a drugim z tych podlejszych
Języki, uszy, ręce i nogiś dał obcinać. (s. 107)

W przywołanych cytatach enumeracje stanowią element konstrukcyjny de-skrypcji, w pierwszym przykładzie jest to wypowiedź samego Iwana Groźnego, w pozostałych – fragmenty rozbudowanej repliki wygłaszanej przez Sumnienie (Conscientia), głównego oskarżyciela cara. Wyliczenie jest tu środkiem (o ustalonym porządku syntaktycznym¹²) dopełniającym opis, ale też w jakimś stopniu wzmagającym – poprzez pewne wrażenie nadmiaru i hiperboli – jego obrazowość. W literaturze dawnej często odwoływano się do konstrukcji enumeracyjnej w celu próby opisu całości, wypełnienia określonego fragmentu rzeczywistości, ale też oddania wrażenia podobieństwa, różnic oraz swoistego „materii pomieszania” (Abramowska 2002). W wypadku wyliczeń obecnych w utworze Neothebela można mówić o bezpośredniej (mikrotekstowej) funkcji uzupełnienia danego elementu stanowiącego przedmiot deskrypcji zamkniętej w danym ogniwie tekstowym oraz – pośrednio, w sferze makrotekstowej – o tworzeniu konsekwentnego pełnego wizerunku bohatera, czyli próbie oddania całości. W wypowiedzi Kniazia Moskiewskiego pojawiają się liczne nazwy własne odnoszące się do ziem, nad którymi sprawuje on panowanie. W obciążającej władcę tyradzie Sumnienia zaś poszczególne składniki enumeracji dotyczą niezliczonych negatywnych cech Iwana IV Groźnego oraz nieprzebranych krwawych czynów, zbrodni oraz innych zachowań poświadczających jego okrucieństwo. Wyliczenie jako reprezentacja obrazowości służy tu zatem dynamice narracji przejawiającej się w dopełnieniu struktury opisu¹³, ale zarazem można zaryzykować stwierdzenie, iż wpływa na jego funkcję retardacyjną, mającą w pewnym stopniu umocnić przedstawiony w pamflecie wizerunek bohatera.

Warto przyrzeć się także obszerniejszym fragmentom tekstu, stanowiącym szereg **obrazów (często w formie deskrypcji)**, w których opisano nieczne postęпки cara Iwana IV Groźnego, stanowiącym znaczną część analizowanego utworu. Oto przykład:

Wiedziałeś, że niewinien, przecieś nad nim dokazał,
Na ślepąś go maciorkę nędznika uwięzać kazał,
Dałeś go w rzekę wrzucić, a iż głęboko było,
Związany z klaczą ślepą oboje utonęło.
Także też brat rodzony także nie uszedł męki,
Słowaś mu nie dał mówić, straciłeś go przedzięki.
Męczyłeś go tak długo, musiał powiedzieć skarby,
Dałeś go katu w ręce, byłeś mu dosyć hardy.

¹² Zob. Grochowski 1978.

¹³ O strukturze opisu jako formy gatunkowej oraz różnych jej eksponentach zob. Witosz 1997.

Który go kat wnet sprzątnął. Żonać jego upadła
 Do nóg twoich, tyranie, lecz i ta wnet nabladła:
 Kazałeś ją zewłóczyć. Jak ją matka rodziła,
 Stojała tak naguczka. Minęła dobra chwila,
 Patrzyli wielcy, mali, ty też własnymi oczy
 Napatrzywszy się nagiej, patrz, co się dalej toczy –
 Koniewi u ogona kazałeś uwieszać,
 Któremuś ją dał w rzece aż do dna zagręzać.
 Insze także matrony stanu też szlacheckiego,
 Któreś sam posromocił, gdy wejrzenia pięknego,
 Kazałeś swym harcerzom, że je w nocy porwali
 Prawie mężom od boków, gdzie niebogi leżały.
 Nie tylko sam, lecz sługom przyzwoliłeś też płodzić
 Niecnotę z nimi gwałtem, potym je zaś dowodzić
 Rozkazałeś do mężów i onym je przywrocić,
 I męże niktórych żon takżeś kazał potopić,
 A drugich na okrutnej szubienicyś dał zwiesić.
 O tym już będę milczeć, dalej muszę śpieszyć.
 A najwyższemu swemu, coś go miał *a secretis*,
 Pomnisz, coś mu wyrządził? Bo tak było niestetyż:
 Wziąłeś mu własną żonę, zaraz pannę służebną,
 Jeśli nie własną córkę ledwo nie powiem pewną,
 Chowaleś ji przy sobie kilka niedziel, niecnota,
 Posromociwszy, dałeś obie zwiesić nad wrota
 Własnego jego domu, gdzie się tam sam przechodził,
 Przypatrując się kusam, których się ty napłodził.
 Drugiemu jeszcze gorzej – pomnisz, coś mu wystroił?
 Także mu wzięwszy żonę, z którą gdyś się nadoił,
 Kazałeś ją zawiesić nad własnym stołem jego,
 Pod którą nieboraczek musiał jeść chleba swego,
 Aż twa m[os]ć rozkazała nierychło zjąć ciało,
 By tylko niecne serce twoje swąwołą miało. (s. 109–112)

Przywołany cytat stanowi zaledwie skromną część z przepastnego zbioru opisanych zbrodni i występków Kniazia Moskiewskiego. Jest to fragment wypowiedzi Sumnienia będącej głównym ogniwem dzieła, swoistą mową oskarżycielską skierowaną pod adresem jego protagonisty. Przytoczony wyimek odzwierciedla tendencje w sposobie konstruowania wizerunku władcy-potwora. Dosadne deskrypcje wymyślnych tortur i cierpień prześladowanych mające dowodzić okrucieństwa bohatera utworu składają się na długi¹⁴, nieuporządkowany i miejscami już – przez repetycję stosowanych zabiegów – nużący rejestr tworzący groteskowy wręcz obraz Iwana Groźnego. Zwraca uwagę określona leksyka (*męka, męczyć, kat, sprzątnąć* ‘zabić’, *zawłóczyć, posromocić* ‘zhańbić, zgwałcić’, *porwać, nieboga, płodzić niecnotę gwałtem* ‘gwałcić’, *potopić, szubienica, zwiesić* ‘powiesić kogo’, *okrutny, niecnota, nieboraczek*), jednoznacznie waloryzująca negatywnie, odnosząca się do takich cech, jak: okrucieństwo,

¹⁴ Tyrada ta obejmuje wersy: 387–788 z 890 wersów całości, czyli niespełna połowę utworu.

cierpienie, przemoc, śmierć itp. Słownictwo to jest w swoisty sposób kontekstualizowane, wchodzi bowiem w skład deskrypcji niecnych czynów bohatera, układających się w sekwencję niezwykle obrazowych, choć miejscami karykaturalnych scen. Te pełne makabrycznych szczegółów opisy krwawych mordów, jakich dopuścił się Książ Moskiewski da się odebrać jako z jednej strony zgodne z poetyką pamfletu i paszkwilu, a także średniowiecznego moralitetu¹⁵, z drugiej natomiast – być może zapowiadające barokową kwiecistość i dosadność językową. Wskazane cechy składające się na obrazowość tekstu w połączeniu z repetytywnym przedstawianiem kolejnych wyobrażeń niezliczonych zbrodni ujętych w formę archaiczną, wręcz prymitywną już wówczas (w dobie renesansowego rozkwitu) składni średniowiecznego wiersza intonacyjno-zdanio-owego o licznych niefortunnych rymach i ciężkiej rytmice, można pożytywać za dowód nieporadności warsztatowej autora, ale też wyraz szczerości jego intencji oraz przekonania o słuszności podjętej w dziele sprawy. W tym właśnie, jak się wydaje, tkwi siła i potencjał pragmatyczny tego tekstu, którego cel oraz wymowa stoją ponad zastosowaną formą.

* * *

Przeprowadzone obserwacje pozwalają umocnić tezę o obrazowości jako ważkiej cesze stylistycznej *Acrostichis* Walentego Neothebela, której korelaty w tekście znajdują różny wyraz: od struktur nieciąglych, poprzez przysłowia i utarte zwroty, struktury porównawcze, enumeracje, aż po obszernie ogniwa tekstowe oparte na określonej zasadzie ukształtowania semantycznego deskrypcji. Na ogół środki te nie wykazują szczególnej oryginalności, nie dowodzą kunsztu pisarskiego, często przywodzą raczej na myśl język prosty, wręcz potoczny, miejscami niezwykle dosadny. Dzięki opisanym zabiegom forma szesnastowiecznego pamfletu politycznego nabiera plastyczności, a przez to wyrazistości, jest konsekwentna i można ją uznać za element służący fortunności pragmatycznej komunikatu, tę zaś należy pojmować jako najważniejszy komponent wzorca tego gatunku. Wszelkie zastosowane techniki konstrukcji tekstu zorientowanego na przedstawienie negatywnego wizerunku Iwana IV Groźnego, a tym samym na umocnienie negatywnego obrazu nacji i państwa przez niego reprezentowanych, służą tu określonej polityce ówczesnej Rzeczypospolitej, której autor analizowanego dziełka był gorącym zwolennikiem. Ponadto w sposób pośredni utrwalają negatywny stereotyp narodu rosyjskiego i – szerzej – kulturowej formacji Orientu. Pograniczność gatunkowa tekstu natomiast, jego rozpostarcie pomiędzy pamfletem politycznym a moralitetem w formie dialogu dodatkowo poświadczają cel wyznaczony przez autora, który swoje doświadczenia kaznodziejskie zręcznie połączył z rolą politycznego retora.

Źródło

Neothebel W., 2016, *Acrostichis własnego wyobrażenia Książa Wielkiego Moskiewskiego*, oprac. G. Franczak, Warszawa.

¹⁵ Podobne opisy, pełne okrucieństwa i doloryzmu właściwe były także dla średniowiecznej literatury apokryficznej. Zob. Rejter 2000.

Rozwiązanie skrótów

NKPP – *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, oprac. J. Krzyżanowski, t. 1–3, Warszawa 1969–1972.

SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, www.sjp.pwn.pl [dostęp: 17.03.2020]

WSJP – *Wielki słownik języka polskiego IJP PAN*, red. P. Źmigrodzki, <http://www.wsjp.pl> [dostęp: 17.03.2020]

Bibliografia

Abramowska J., 1998, *Moralitet*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – renesans – barok*, red. T. Michałowska, przy udziale B. Otwinowskiej, E. Sarnowskiej-Temeriusz, Wrocław, s. 558–562.

Abramowska J., 2002, *O staropolskich enumeracjach*, [w:] *Dzieło literackie i książka w kulturze. Studia i szkice ofiarowane Profesor Renardzie Ocieczek w czterdziestolecie pracy naukowej i dydaktycznej*, red. nauk. I. Opacki, przy współudziale B. Mazurkowej, Katowice, s. 304–311.

Dziechcińska H., 1976, *W krzywym zwierciadle. O karykaturze i pamflecie czasów renesansu*, Wrocław.

Dziechcińska H., 1998, *Paszkwil*, [w:] *Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – renesans – barok*, red. T. Michałowska, przy udziale B. Otwinowskiej, E. Sarnowskiej-Temeriusz, Wrocław, s. 626–628.

Franczak G., 2016, *Wstęp*, [w:] W. Neothebel, *Acrostichis własnego wyobrażenia Kniaza Wielkiego Moskiewskiego*, oprac. G. Franczak, Warszawa, s. 5–67.

Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A., Sławiński J., 1989, *Słownik terminów literackich*, Wrocław.

Grochowski M., 1978, *Wprowadzenie do teorii wyliczenia jako zasady budowy tekstu*, „Pamiętnik Literacki” LXIX, z. 3, s. 131–147.

Hernas C., 1998, *Barok*, Warszawa.

Janion M., 2006, *Niesamowita Słowiańszczyzna. Fantazmaty literatury*, Kraków.

Janowska A., 2007, *Polisemia staropolskich czasowników. Źródła, swoistość, konsekwencje*, Katowice.

Krzyżyńska Z., 2000, *Z zagadnień semantyki i składni staropolskich czasowników*, [w:] *Studia historycznojęzykowe III: Rozwój polskiego systemu językowego*, red. K. Rymut i W.R. Rzepka, Kraków, s. 213–219.

Maliszewski K., 2001, *Komunikacja społeczna w kulturze staropolskiej. Studia z dziejów kształtowania się form i treści społecznego przekazu w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Toruń.

Maliszewski K., 2006, *W kręgu staropolskich wyobrażeń o świecie*, Lublin.

Niewiara A., 2000, *Wyobrażenia o narodach w pamiętnikach i dziennikach z XVI–XIX wieku*, Katowice.

Niewiara A., 2006, *Moskwiczin – Moskal – Rosjanin w dokumentach prywatnych. Portret*, Łódź.

Pisarkowa K., 1976, *O składni „Kazań gnieźnieńskich”: partykuła „ć”, „ci”*, [w:] *Studia z polskiej składni historycznej I*, red. nauk. J. Twardzikowa, Kraków, s. 7–39.

Rejter A., 2000, *Wizerunek Świętej Rodziny w staropolskiej literaturze apokryficznej. Funkcje opisu*, [w:] *Біблія і культура. Збірник наукових статей*, Випуск I. Відповідальний редактор А.Є. Нямцу, Чернівці, s. 132–137.

Witosz B., 1997, *Opis w prozie narracyjnej na tle innych odmian deskrypcji. Zagadnienia struktury tekstu*, Katowice.

Picturesqueness as a style feature of historical pamphlet of XVI th. century.

Remarks on *Acrostichis własnego wyobrażenia Kniaża Wielkiego Moskiewskiego*

by Walenty Neothebel

Abstract

The main subject of the study is to point out the language and text exponents of picturesqueness as a style feature of historical pamphlet of XVI th. century. The observations were made on the example of the work *Acrostichis własnego wyobrażenia Kniaża Wielkiego Moskiewskiego* by Walenty Neothebel. One can indicate a few determinants of picturesqueness, they are: discontinuous words structures, proverbs and idioms, comparisons, enumerations and large and extensive description contexts. In general distinguished devices are not imaginative or exquisite, frequently being allied to simple, even colloquial language. In that the analyzed text is clearly vivid and evocative. The applied devices serve pragmatic effectiveness of the work, which is its most important component. In the analyzed piece of work one can distinguish the features of more than one literary genre, e.g. pamphlet, morality play or dialogue, but the pragmatic aspect leads primarily to critical texts of political subject which are close right to the pamphlet. Furthermore, one can mark that Walenty Neothebel due to negative picture of tsar Ivan the Terrible presented in *Acrostichis* preserved the negative stereotype of Russians in Polish language and culture.